

ОДНОС КОСМИЗМА И ХРИШЋАНСКЕ ЕТИКЕ ПРЕМА БИОПОЛИТИЦИ БЕСМРТНОСТИ

Vanja PRODIĆ

"Dom zdravlja Novi Sad", Novi Sad, Srbija

Slobodan PRODIĆ

Fakultet za evropske pravno-političke studije, Beograd, Srbija

„Космизам“, када говоримо о руско/совјетско/руским,³⁵ искуствима, представља интересантан, али од стране српских истраживача, недовољно обрађен философски правац упркос чињеници да је оставио и оставља траг поготово када говоримо о хришћанској етици. Недовољна истраженост кроз радове настале на српском језику подстиче нас на покушај да космизам приближимо савременом читаоцу.³⁶ Поводом тога искористићемо прилику да поменемо основне детаље о космизму, а потом се дотакли и његовог односа према питању бесмртности и односа према изазовима савремене биоетике и биополитике.

Руска философија, па самим тим и она која се карактерише као религиозна философија с краја 19. и почетка 20. века, неретко руковођена идејама духовне обнове тада социјално уздрманог друштва, између осталог пројављивала је тенденцију стварања и покретања процеса свецелог преображаја човека и друштва у целини. Као једна од идеја које би потенцијално биле у стању да реализују поменути процес био је космизам.

³⁵ Овај термин употребио сам искључиво из разлога историјског развоја космизма јер првобитно космизам настаје у Руској империји. Затим, космизам свој правац развоја у највећој мери током постојања Совјетског Савеза да би потом, наставио да егзистира и проналази своје место у времену и на простору данашње Руске Федерације.

³⁶ О космизму на српском језику својевремено су писали Миша Васић у чланцима под насловом „О закону енантиодромије: руски космизам између утопије и еволуције“ (у електронском формату доступно на www.kpv.rs/?p=2344), Милан М. Ђирковић у раду под насловом „Савременик будућности: Николај Фјодоров и руски космизам“ (у електронском формату доступно на www.elementarium.cpn.rs/teme/savremenik-buducnosti-nikolaj-fjodorov-i-ruski-kosmizam), Раша Попов у чланку „Руски космизам“ који је објављен у београдској „Политици“ 12. априла 2011. Ови и њима слични радови заиста пружају најосновније напомене о космизму и неким од његових најистакнутијих истраживача. Управо је штурост изнетих информација била повод за стварање овог рада.

Идеја космизма своје постулате несумњиво има у хришћанским етичким вредностима, а пре свих у процесу човековог узрастања у врлинама. Ово је, у практичном смислу, подстицало космисте прве генерације на процес добротворности зарад облагодарења. Ипак, чак поједини представници ове прве генерација, која је, нагласимо, проистацала из хришћанских породица и којој учење Цркве није било непознаница, осим ка хришћанско-библијским етичким идејама и вредностима своју пажњу усмерава и према плурализму различитих нехришћанских религиозних елемената. Ово је резултирало тиме да, већ током прве деценије 20. века, футуролошки аспекти космизма почињу да се разликују од есхатолошког учења Цркве. На ово су својевремено упозоравали поједини међу руским религиозни, философима почев од Зјењковског, Соловјева, Карсавина, Булгакова, Хомјакова, Флоренског...

Догађаји започети током 1917. године, потом грађански рат као и стварање једне потпуно нове и другачије друштвене средине, омогућили су заговорницима космизма да унутар Совјетског Савеза започну са реализацијом својих идеја сада већ без елемената хришћанске етике. Веома брзо, а то се приметило већ почетком 20-их година 20. века, међу заговорницима космизма реалност васкрсења и човекове непролазне заједнице са Богом бива приметно потиснута. Штавише, она је нешто на шта се посматра као непотребност. Идеја реализације човекове бесмртности кроз потпуно људску заједницу, кроз одстрањење Бога, Цркве и замена хришћанске есхатолошке димензије размишљањима о ноосфери. Већ у раној фази постојања СССР-а и формирања једне нове философске мисли учиниће космизам, из перцепције Цркве, јеретичким учењем. Са друге стране, тојест из угла посматрања световне власти, космизам ће, упоредо са другим идејама тог периода историје, постати сегмент у реализацији пројеката који се предузимају зарад општеномодног благостања, али и зарад реализације жеље за бесмртности на начин потпуно другачији од онога о коме вековима учи Црква.

Према мишљењу Владимира Анишченкова, прва особа која је, према замисли совјетских идеолога, морала да постане бесмртна био је Владимир Илич Лењин.³⁷ Идеја његовог балсамовања посматра се и као својеврсна припрема Лењиновог тела за вечност, заправо довођење његовог тела у

³⁷ Владимир Робертович Анишченко је савремени руски мислилац и публициста. Ова његова идеја, али и његово поимање утицаја космизма на совјетско/руско друштво изложени су у раду „Взлѣты и трагизм Русского космизма” који је, у електронском формату, доступан на www.ruskline.ru

стање које ће, у неком надолазећем времену, омогућити да се на/у телу предузме све неопходно за оживљавање. [Иницијатива о балсмовању Лењиновог тела покренута је од стране Стаљина и Леонида Борисовича Красина (1870-1926). Данас се обично наводи да је Стаљинов разлог за овај свакако необичан догађај био тај да се од Лењиновог тела начини објект поклоњења. Са друге стране, Красин је заступао становиште које јасно пројављује утицај руских космиста, то јест да ће у блиској будућности у пракси бити остварива идеја о оживљавању мртвих, идеја о њиховом васкрсавању из мртвих научно изводљивим методама. Сам процес балсмовања надгледао је др Алексеј Иванович Абрикосов (1875-1955). Подробније информације у вези са овим пројектом изложене су у делу анатома и експерименталног хирурга др Јурија Михаиловича Лопухина под насловом „Болезнь, смерть и балзамирование В. И. Ленина”. Иначе, сам др Лопухин учествовао је у тиму лекара који су процес балсмовања извршили над Георги Димитровим (1949. године) и Хо Ши Мином (1969. године). [Погледати: *Зачем в СССР из тела Котовског сделали мумию*. www.weekend.rambler.ru] Совјетски космисти, а касније ћемо и поименце поменути неке од најзначајнијих, константно ће пројављивати настројење да се идеја бесмртности, скупа са другим истраживачима из различитих области, оствари између осталог и кроз примену низа тада револуционарних научних достигнућа. Многа од ових достигнућа, због потпуних или фрагментарних поступака, била су и јесу у непосредној вези са питањима савремене биоетике. Штавише, можемо рећи да ова достигнућа чине њену срж.

Човекова власт над енергијом, временом и простором постаће преокупација совјетских научника и науке како пре, тако и у времену после Другог светског рата. [1] Посебан колорит када се говори о остварењу зацртаних циљева свему томе дала је комунистичка идеологија. Наиме, совјетски научници, а поготово световна власт, неоптерећена хришћанским етичким вредностима/границама, своја истраживања усмериће ка усавршавању и практичној реализацији најразличитијих идеја космизма пре свега зарад доминације СССР-а на светској геополитичкој сцени. Многи од експеримената, попут „Назинске трагедије”, истраживања унутар „Лабораторије X” или готово невероватног пројекта „АСЖЛ-5(К)” [Шира јавност и даље је недовољно упозната са различитим истраживачким пројектима СССР-а који увелико прелазе границе етичности, поготово из данашњег угла посматрања. „Назинска трагедија”, осим примарног циља, а то је било устребљење одређеног броја особа које су биле осуђене као државни непријатељи у време Стаљинових чистки, имала је за циљ да

научницима пружи могућност увида у понашање људи доведених у стање глади и њиховог личног односа када је у питању канибализам. „Лабораторија X” представља само један од пројеката НКВД-а који је заживео још 20-их година 20. века у СССР-у. У овој токсиколошкој лабораторији, иначе основаној са Лењиновим допуштењем, осим истраживања у домену отрова око 250 научника упоредо се бавило и елементима еугенике, стварања совјетског надчовека. Пројекат „АСЖЛ”, из 50-их година прошлог века, представљао је један од најранијих покушаја СССР-а да створи, говорећи савременом терминологијом, „киборга”/биоробота преваходно за војну употребу. [Подробније: КРЕМЕНЦОВ, Н. Л. 2014. От „звериной философии” к медицинской генетики : евгеника в России и Советском Союзе. In *Studies In The History Of Biology*. Vol. 6/2 (2014) р. 24-56.] (нарочиту пажњу обратити на списак наведене литературе); Н. Иртенина, „Сверхчеловек коммунистического будущего: провалившийся эксперимент” - www.pravoslavie.ru/107707.html], увелико су прелазили етичке границе. Ипак, несебично потпомогнути од стране државне власти, многобројне научне институције неуморно су експериментисале са циљем да СССР, на пример, стекне предност над супротном страном када је, рецимо, у питању генетски инжењеринг. Ово је Совјетски Савез на широка врата увело у простор савремене глобалне биополитике. Такође, ово је Совјетски Савет увелико усмерило ка истраживањима на пољу кибернетичке бесмртности и антропоконструкције.

Термин „биополитика”, када се говори о просторима Балканског полуострва прилично је сведен и омеђен. Као по неком неписаном правилу, он се доводи у везу са Мишелом Фукоом и његовим стваралачким опусом.³⁸ Тек с времена на време, поготово у радовима савремених истраживача, имамо прилику да сретнемо напомене у вези са тим да је биополитика и у неким ранијим временима представљала тему коју су, у мањој или већој мери, обрађивали различити аутори. Као својеврсна илустрација може послужити рад Кристине Пејковић под насловом „Биополитика знања/моћи” који је 2020. године, објављен у 41. броју часописа „Култура полиса”, а такође и радови Богдане Кољевић под насловом „Биополитика и политички субјективитет”, те рад Алпара Лошонца под насловом „Биополитика и/или биомоћ” који је, током 2008. године објављен у 35.

³⁸ Одређени број радова Мишела Фукоа (1926-1984) преведен је и објављен на српско/хрватском језику што свакако олакшава данашњем читаоцу могућност упознавања са његовим опусом. Погледати: Mišel Fuko - www.plus.sr.cobiss.net

броју часописа „Филозофија и друштво“...³⁹ Оно што је приметно и то не само у овим, него и у другим научним радовима који настају у Европи или САД, тојест на простору „Западног света“, је симптоматични изостанак ставова који су нешто раније обнародовани у делима, по мом мишљењу, ништа мање значајних истраживача који су живели и живе на руском говорном простору. Овај рад је наравно прилика да потенцијалне истраживаче усмеримо и према литератури која је доступна на руском језику, а у којој се излажу различити ставови совјетско/руских научника не само са темом космизма него и темом биополитике.

Руски космизам учинио је да се биополитика и биоетика неоспорно нађу у својеврсном прожимању. Једно од сведочанстава тога је и околност да су replacement, reduction, refinement - као неретко потенцирани елементи биоетике у њеном односу према човеку и медицинским истраживањима (која се превсходно тичу човека у смислу продужења његовог живота, живота без болести, па и достизања бесмртности кроз медицину), постали готово неизоставни елементи јавних иступа не само од стране политичара, него и истраживача који биополитику доживљавају као област кроз коју потенцијално могу да у широј јавности можда оставе неки значајнији траг. Када се говори о предреволюционарној Русији, а потом и СССР-у, развој медицинске етике као корака у потоњем формирању биоетике, започиње почетком 20. века. Револуционарна дешавања значајно су потпомогла експанзиони процес да се на просторима Совјетског Савеза, управо под притиском званичне власти, питања биоетике значајно еволуирају и у питања биополитике. Ово је, по нашем мишљењу, у одређеној мери иницирано управо идејама и радовима одређеног броја научних делатника који припадају космистима. Идеје Николаја Фјодоровича Фјодорова, [Николај Фјодорович Фјодоров (1829-1903) био је, између осталог, руски религиозни мислилац и философ-футуролог који се данас неретко сматра за родоначалника руског космизма. Након мукотрпног школовања услед материјалне оскудице у којој је одрастао као ванбрачни син кнеза Павла Ивановича Гагарина (1798-1872), Николај Фјодоров је, од 1869. године, радио

³⁹ Питањима биополитике, а поготово биоетике бави се читав низ истраживача који своје радове објављују на хрватском, словеначком али и другим језицима. Неке од ових радова употребљавали смо приликом стварања овог дела, па самим тим уврстили смо их у списак литературе. Потребно је нагласити и то да се све чешће појављују преводи по обиму краћих радова страних аутора, најчешће у форми зборника, који такође могу бити од велике користи приликом чињења првих корака у нешто подробнијем упознавању са овим философским областима. Погледати, на пример: „Моћ над животом - Биополитика у модерном друштву“, Нови Сад, 2019.

као библиотекар по различитим московским државним институцијама. Водећи скроман живот који се пре свега од стране савременика успоређивао са аскезом, Николај Фјодоров је стварао изузетно интересантна дела из домена религиозне философије међу којима свакако морамо поменути корпус списа под насловом „Философия общего дела”. Реч је о зборнику радова који је постхумно објављен, а чије прво издање, оно из 1906. године, није било намењено комерцијалној продаји, него је било намењено разаслању по различитим библиотекама и на тај начин доступно најширем читалачком кругу. Захваљујући електронским ресурсима дела Николаја Фјодоровича данас су такође лако доступна поготово онима који владају употребом руског језика. У вези са темом о којој говоримо потребно је нагласити да су ставови Николаја Фјодоровича различито доживљавани од стране савременика, пре свих оних истраживача које данас посматрамо као руске философе свејединства. Према ставовима Николаја Фјодоровича нико није остајао равнодушан. Неки су, попут Лоског, негативно посматрали изнете идеје сматрајући исте као неуспешан покушај сједињавања натурализма са хришћанским учењем о васкрсењу. Са друге стране, Берђајев је Николаја Фјодоровича доживљавао као мислиоца који је свецело посвећен спољашњем свету зарад реализације принципа братства и саборности утемељених на хришћанском доживљају истих. Потребно је поменути и однос Лава Толстоја и Николаја Фјодоровича. Наиме, Толстој је био одушевљен Фјодоровичем, чак толико да се хвалио тиме што је његов савременик. Са друге стране, Николај Фјодорович је константно пројављивао својеврсну уздржљивост, па чак и негативност према Толстоју управо због његових антиклерикалних ставова поготово оних након 1892. године. Став Владимира Николајевича Иљина да је Николај Фјодоров свети Серафим Саровски свог времена, што га је изнео у раду „Николай Федоров и Серафим Саровский” објављеном 1925. године у Паризу, ипак је потребно посматрати кроз призму Федоровог односа према западном индивидуализму и одређеног инсистирања на синтези религије и науке која је нужна у развоју руског друштва. Када је реч о теми којом се бавимо нарочито су важни ставови Федорова у вези са питањима превазилажења болести, смрти и достизањем бесмртности. Погледати: Н. О. Лоский, „История русской философии”, Москва, 1991, стр. 109-110; Н. А. Бердяев, „Религия воскресения”, *Грёзы о Земле и небе*, СПб., 1995, стр. 173-177, 183; „Толстой и Н.Ф.Федоров”, *Лжеучения нашего времени*, Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2001. (у електронском формату доступно на www.globi.ru). Константина Едуардовича Циолковског, [Константин Едуардович Циолковский (1857-1935) осим као руски/совјетски философ, запамћен

је и као аутор многобројних научно-фантастичних романа који су, у одређеној мери, потпомогли развој руског космизма. Интересантни су његови ставови из домена панпсихизма, начина еволутивног досезања бесмртности али и самог доживљаја смрти као прекраћења страдања и догађаја који субјективно пружа задовољство. Његово дело „Монизм вселенной“, али и „Космическая философия“ у значајној мери дотичу се ових питања. Ипак, пре свих, барем када је реч о теми које се дотичемо, можда је најважнији његов спис „Этика или естественные основы нравственности“ где се јасно препознаје да он, као материјалиста, ипак човека и његов положај не само на земљи него и у васиони посматра као нешто што се налази при самом дну онога што он сматра за космички разум. Ово је по Циолковском последица човекове љубави према самом себи, то јест човековог себелубља пројављене, између осталог, и кроз тежњу за досезањем изгубљене бесмртности. Иако је потпуно противан ставу хришћанства, а поготово у вези са учењем о спасењу, Циолковски ипак наглашава смрт као ново рађање. Као и дела Фјодорова, и ова су данас веома једноставно доступна најшире читалачком кругу захваљујући њиховим електронским издањима. [Погледати: АЛЕКСЕЕВА, В. И. 2001. Константин Циолковский : размышления о жизни. In *Дельфис*. Vol. 26/2 (2001), стр. 24-28; КАЗЮТИНСКИЙ, В. В. 2003. Космическая философия К. Э. Циолковского : за и против. In *Земля и Вселенная*. Vol. 4 (2003), стр. 43-54.] Александра Александровича Богданова,⁴⁰ Валеријана Николајевича Муравјева,⁴¹

⁴⁰ Александар Александрович Богданов (1873-1928) свакако је један од најзначајнијих идеолога социјализма у његовом совјетском формату. Ипак, не треба сметнути са ума његову активност на пољу медицине, поготово у хематологији, остварену са жељом конкретизација идеја што их је имао у домену тектологије. Намерно употребљавамо термин „остварену“ јер је Богданов хематолошка истраживања неретко обављао на себи самом. За тему о којој говоримо интересантни су ставови Богданова који, заговарајући идеје колективизма, ипак упозорава на опасности које са собом доноси претварање колектива у обезличено стадо. Ова његова концепција касније ће бити прихваћена међу совјетским заговорницима контракултуре, али ће са друге стране значајно утицати на захлађење његовог односа који је имао са Лењином. [Погледати: В. Д. Жукоцкий, З. Р. Жукоцкая, „Эмпириомонистический марксизм А. А. Богданова: проблема идеологии“, *Русская Реформация XX века: статьи по культурософии советизма*, Москва, 2008, стр. 147-162; Ю. П. Шарапов, „Ленин и Богданов: од сотрудничества к противостоянию“, *Отечественная история* 5 (1997), стр. 55-67.]

⁴¹ Валеријан Николајевич Муравјев (1885-1932) само је један у низу руских/совјетских философа који ће, због својих ставова изнетим у делима или јавним иступањима, упркос искреној револуционарној оријентисаности бити ликвидирани током 30-их година 20. века. За тему о којој говоримо Муравјев је превасходно интересантан као особа која ће додатно разрадити ставове Федорова, али и поставити прилично иновативне, наравно када се говори о совјетској философији прве половине 20. века, ставове везане за еволуциону концепцију

Владимира Ивановича Вернадског,⁴² Николај Константинович Рерих,⁴³ Елена Иванова Рерих,⁴⁴ те Ивана Антоновича Јефремова, Иван Антонович Ефремов (1908-1972) свакако је један у низу совјетских философа чија је сфера интересовања био, између осталог, и космизам. За разлику од горе поменитих имена, Иван Ефремов је, генерацијски посматрано, човек Совјетског Савеза. Наиме, његови родитељи су се развели током револуционарних дешавања. Његова мајка је, након што је пронашла љубавника, малог Ивана оставила код своје рођаке. Недуго потом, ова рођака умире, а бригу о Ивану преузели су војници, то јест он постаје „сыном полка“. Упркос тешком животу, он успева да стекне факултетску диплому и да постане један од истраживача Палеонтолошког института у Москви. За тему о којој говоримо свакако је најважнији његов роман „Таис Афинская“ у коме је он пројавио стечена знања дијалектичког материјализма али износи читав низ песимистичких ставова везаних за човекову природу и аутодеструкцију. По Ефремову комунизам је човекова могућност да спроведе својеврсну унутрашњу револуцију у односу према самом себи, да себе учини морално узвишенијим и кроз потенцијална

времена. Ова концепција касније ће подједнако бити прихваћена како од стране совјетско/руских истраживача космизма, а такође и истраживача који се баве питањима биоетике и биополитике. Битно је напоменути и податак да је Муравјев био активно укључен у рад тзв. „Имјаславског кружока“.

⁴² Владимир Иванович Вернадски (1863-1945) у вези са темом о којој говоримо најинтересантнији нам је због истраживања која је имао у вези са панспермијом. Ставови до којих је он дошао, поготово током истраживања која се односе на биосферу, чине га, наравно када је реч о простору Русије/СССР, својеврсним пиониром идеје научно заснованог космизма, али и питања која задиру у сферу биоетике.

⁴³ Николај Константинович Рерих (1874-1947) припада групи контраверзних руско/совјетских личности чија је делатност на јавној сцени оставила изузетно снажан траг. Рерих, упркос својевременој блиској породичној вези са ауторитетима какав је био свети Јован Кронштатски, скупа са својом супругом Еленом, није успео да одоли искушењу прихватања незнабожачких идеја, пре свих оних које егзистирају на просторима далеког Истока а дотичу се преваплоћења. Погледати: О. А. Лавренова, *Рерихи и Православие: история одной переписки*, *Культура и время* 4 (2002); В. Питанов, *Рерихи против православных святых* - www.k-istine.ru

⁴⁴ Елена Ивановна Рерих (1879-1855) била је руско/совјетски философ који неретко задира у питања различитих религијских али и езотеричних учења. Њено учење које је данас познато као „Живая Этика“, обликовано у међуратном периоду прве половине 20. века. Однос Руске Православне Цркве према Елени, али и њеном супругу Николају, првенствено је критичан услед њихове усредсређености на антропософска учења која су дијаметрално супротна пре свега светом Предању Цркве. Такође, уколико погледамо „Рериховско движение“ као организацију, оно јасно пројављује тежњу за стварањем једне псеудо-црквене заједнице која ће оставити снажан траг на формирање друштва на просторима некадашњег Совјетског Савеза. Подробније: *Живая Этика* - www.pravenc.ru

знања и практичну примену медицинских открића, претвори у савршено биће достојно света у коме живи. Оно што је потребно нагласити је да Ефремов, као писац научно-фантастичних радова, данас унутар значајног броја Руса приметно иницира ново сагледавање капитализма, пре свега као својеврсног краја историје, те настојања савремене генерације да се предузме остварења неких од идеја што их је Ефремов својевремено обнародовао, а дотичу се питања биополитике и биоетике [Погледати: БЫКОВ, Д. *Человек, как лезвие бритвы*. www.komersant.ru] које су они износили у својим радовима али и многобројним јавним иступима, учинили су да државна власт препозна потребу ангажовања стручњака различитих области како би се дошло до практично употребљивих резултата у ширењу социјалистичких идеја не само унутар Совјетског Савеза, него и шире. Данас је можда најпознатији „пројекат” овог типа совјетски експеримент стварања „новог човека”. Овакав човек, потенцијално, свецело је требао бити усмерен ка реализацији социјалистичко-комунистичких идеја. Такође, овакав човек, доктринално руковођен државним институцијама, требао је да максимално ангажује све своје психо-физичке могућности за стварање и очување државе која се најширим слојевима презентује као „Рај на земљи”. [16] Посматрано из угла биополитике, „нови човек” СССР-а у одређеним сегментима имао је додирне тачке са „новим човеком” који је замишљен у главама руководства националсоцијализма Немачке пре и током Другог светског рата. Са одстрањеним етичким вредностима хришћанства, „нови човек”, као продукт биоетике настао зарад доминације на биополитичкој сцени током времена Хладног рата. За разлику од, на пример фашистичке Немачке, где се, када говоримо о биополитици, неупоредиво више потенцирао практични, употребни моменат у остварењу свега што је био потребно за „Lebensraum”, унутар СССР-а, поготово након окончања Другог светског рата и почетка Хладног рата, акценат се померио изван граница земље, тојест у простор космоса и овладавања њим.

Из данашње перспективе можемо рећи да је Никита Хрушчов (1894-1971) прихватио неке од Федоровљевих ставова сабраних у књизи „Философия общего дела”. Чини се да је пре свих прихватио оне ставове који се тичу стварања технолошких, друштвених и политичких услова за остварење бесмртности али без Бога. Идеја елиминације Бога и Цркве, идеја елиминације лека бесмртности који је кроз Евхаристију доступан човеку зарад Царства Божијег, те постављања на њено место идеје да заправо друштво/држава оно појединцу омогућава бесмртност кроз жртву, кроз константну и сваковрсну патњу и на крају кроз страдање зарад бољитка

оних који долазе после њега, свакако да је социјалистичко-комунистичким идеолозима била више него ли прихватљива. Штавише, ова идеја је константно подстицана пропагандом поготово након првих космичких летова. Совјетски Савез педесетих година, током тзв. Хрушчовљевог прогона Цркве, дословно је био преплављен плакатима на којима је био изображен космонаут-комунста који, лебдећи у свемиру, указује на то да Бога нема јер га није видео тамо где је очекивао да ће можда бити. [18] Ово „откриће“ утрло је пут да идеја о „пројекту“, заправо боље речено „плану“ да се човек и његови интереси поставе у центар космичког живота, те да ова идеја буде искоришћена у циљу маргинализације и одстрањења хришћанске истине о бесмртности. За совјетске космисте, руковођене између осталог и идејама Александра Свјатогора,⁴⁵ жртва појединца у циљу остварења комунистичког друштва, друштва које је нужно потребно учинити и интерпланетарним, пружа могућност достизања бесмртности кроз беспоговорну верност заједници. Спремност за страдање зарад вишег, нагласимо, заједничког циља, сједињена са технолошким напретком, посматра се као значајан корак у правцу тога да совјетско друштво пројави и склоност експортивне панспермије идеје комунизма и изван граница нама познатог Сунчевог система. Совјетски космизам, охрабриван тадашњом световном влашћу, реално је друштво учинио таквим да оно, не само под репресијом, него и под утицајем осећаја доминантности у ондашњем светском поретку, прихвата идеје оправданости чињења поступака који су очевидно излазили изван граница етике. Типичан пример тога је и Валеријан Муравјев - совјетски архитекта вечности,⁴⁶ који,

⁴⁵ Заправо, реч је о Александру Фјодоровичу Агијенку (1889-1937) философ познат по својим анархистичким теоријама које су постале фундамент када се говори о совјетском биокосмизму и анархо-универзализму. Ради нешто подробнијег упознавања са његовим ставовима препоручујемо часопис „Биокосмист“ чији је први број објављен 1. марта 1922. године. Агијенко или данас неупоредиво познатији по псеудониму Александар Свјатогор епизоду предводника совјетског анархисте у домену биокосмизма нагло прекида 1923. године окрећући се материјалистичком марксизму. Наиме, он приступа Друштву милитантних атеиста СССР-а, а недуго потом постаје и Централног већа ове организације. 1930. године постаје уредник часописа „Известия“. На тој дужности је до 1937. године када је ухапшен у Стаљиновим чисткама и осуђен на 8 година заточења. Претпоставља се да је умро током 1937. године. [Погледати: А. Н. Красовец, „Деятельность группы поэтов - биокосмистов (1920-1923) в контексте авангардной парадигмы и философии русского космизма“, *Stephanost* 34 (2019), стр. 9-23.]

⁴⁶ Валеријан Николаевич Муравјев (1885-1930/32) совјетски философ и друштвени делатник. Због својих политичких ставова био је ухапшен и осуђен на трогодишње заточење у радном логору. Базирајући се на ставовима руских религиозних философа, али и на ставовима Николаја Фјодорова, Муравјев је обликовао сопствену еволуциону концепцију времена.

чак и као опонент бољшевичке револуције и њених идеја, зарад решавања проблема вечности изван Цркве постаје заговорник стварања копије оригиналне човекове личности, тојест онога што је данас постало један од кључних елемената у процесу клонирања. Стварање копије/копија оригинала личности, по њему је начин да Совјетска власт, путем појединаца, завлада временом али и простором. [8] Али, без Духа Светог, тојест као потпуно човекова идеја, биоетика у биополитици руског (био)космизма показала је све своје слабости управо захваљујући слабостима појединаца проистеклим из обрасца живота који је дијаметрално супротан постулатима хришћанске етике. Наиме, бирократски централизам СССР-а представљао је највећег непријатеља не само реализације идеја космизма, него и као највећег непријатеља самог постојања Совјетског Савеза и њему подвласних држава. Слабљење централистичке моћи и помањкање интересовања унутар виших бирократских кругова државног апарата за идеје које су долазиле од појединих истраживача приметно су слабиле позицију заговорника космизма. Својеврсни парадокс, барем када је реч о идеји панспермије као једног од незаобилазних елемената социјалистичке биополитике, па самим тим и односа према бесмртности, била је ситуација да, као резултат ривалитета и константне борбе за приматом у истраживачким подухватима тог типа између две најснажније светске силе, дођемо до тога да су заправо САД преузеле примат и да су учиниле суштински важне кораке када је реч о теми о којој говоримо.

Данас је готово непозната чињеница да су 19. новембра 1962. године Совјети у свемир одаслали веома интересантну радио поруку. Ова порука састојала се од укупно три термина: „Ленин“, „СССР“, и „Мир“.⁴⁷ Према данас доступним подацима, упоредо су вршена и истраживања у правцу остварења идеје да се, у догледно време, у свемир пошаље сонда са одређеном поруком чији би садржај свакако имао и примесе идеолошког типа. Ова идеја, као што нам је познато, није остала нереализована. Али то није учинила власт СССР-а. 1977. године ова идеја је постала реалност. Део америчке свемирске сонде „Војадер 1“ постала је „Voyager Golden Record“ - плоча са записима упућеним хипотетички постојећим облицима живота у свемиру. За тему о којој говоримо можда је најважини запис Џимија

[Подробније: ИВАНОВА, И. С. Феномен времени и проблема будущего человечества. In *Сервис plus*. Vol. 8 (2014), стр. 104-108; ЕГОРОВ, В. Е. 2013. *Концепция времени Валериана Муравьева*. СПб., 2013.]

⁴⁷ [Погледати: „В космосе слова: „Ленин“, „СССР“, „Мир“, *Красная звезда*, 30.12.1962, стр. 5.]

Картера, тадашњег председника САД који је, између осталог записао: „ ... трудимо се да преживљавамо наше време, да би живели и у вашем...”.

Идеја бесмртности руско/совјетских космиста, почев још од времена Фјодорова, садржала је идеју практичне примене у процесу освајања свемира и његовог потчињавања човеку. Због чега је то битно када се говори о космизму? Посматрајући смртност као својеврстан дефект који је могуће „поправити”, космисти као полазну основу истичу управо изводљивост превазилажења проблема смрти али само и искључиво човечијим силама које, у совјетском примеру, додатну „снагу” попримају захваљујући идеолошкој освешћености па самим тим и спремности на безпоговорно прихватање нужног и неопходног зарад остварења циља. Али, шта се догодило са космизмом наком нестанка утицаја социјалистичких идеја на просторима некадашњег СССР-а? Овим проблемом данас се, између осталих, бави Алексеј Валеревич Турчин. Он у својим философско футуролошким радовима донедавну идеолошку димензију совјетских космиста приметно „умекшава” и одева у биотехнолошку димензију ради радикалног продужења животног века човека као појединца али и превазилажења проблема који са собом доноси успешност ове идеје на начин човековог освајања новог животног простора, тојест освајања свемира. Након вишедеценијске „идеолошке обојености”, руски космизам упркос покушајима да истовремено буде препознат и као „националан” и као „глобалан”, тешко може бити разумљив и прихватљив уколико поново не прихвати управо ону испреплетеност коју је имао са Православљем у најранијем периоду свог постојања. Процес „очишћења” руског космизма подразумева процес одстрањења најразличитијих наслага какве су, на пример, идеје Рериха што их је својевремено експонирао кроз „Агни-јогу”. Такође, неминовно је фокусирање на биоетику, али биоетику која у себи садржи као доминантне елементе хришћанског морала. У супротном готово смо уверени у то да ће се само још више проширити постојећи јаз који приметно спречава заговорнике остварења космистичких идеја, па самим тим и идеје продужавања животног века човека и проширења животног простора човечанства, да прихвате суштински битне истине Православља, поготово оне у непосредној вези са есхатолошком димензијом. Као илустрација могу нам послужити и речи митрополита Антонија (Сурожског): „Припремите оне који умиру не за смрт, већ за живот вечни” (Сурожский) где се јасно и недвосмислено указује на став православног хришћанства када је у питању не само тренутак упокојења и разлучења душе од тела, него и када је у питању све оно шта се дешава са

човеком након смрти.⁴⁸ Бесмртност у хришћанству је неупитна. Оно (хришћанство) сведочи већ миленијумима ову истину и то на различите начине. Један од начина је и путем иконографије, кроз феномен обрнуте перспективе о чему је, између осталих, писао и отац Павле Флоренски и што су оберучке прихватили философи који су истраживали органопроекцију. [19] Са друге стране, генерације совјетских па и данашњих руских космиста, окренути су ка будућности али на један другачији начин. Наиме, ми имамо, сликовито речено, истраживаче који су прешли дугачак и тежак заобилазни пут да би се поново обрели у ситуацији прихватања постулата православног учења о човеку као истине која заиста води ка остварењу антропоцентричности космизма у свакодневици будућности. Савремени руски космизам, а ту пре свега мислимо на космизам 21. века, реално потребује Православље како би се заправо реализовао као идеја, да би се остварио као „космичка антропологија” и „космичка социологија”. [7] Да ли ће космос, по речима Константина Едуардовича Циолковског (1857-1935), постати арена бесмртности живота захваљујући неисцрпним али тешко доступним енергетским и материјалним ресурсима, те да ли ће теорија његове космософије услед нужне измене човека који трага за начином досезања поменутог, нашу (човекову) будућност претворити у „лошу бесконачност”, то реално јесу важна етичка питања. Уколико човек себи не буде постављао ова питања и уколико се упусти у процес безразумног и безетичког остварења истих чињењем (неретко и монструзних) корака у повређивању себе и другог (ближњег), а истовремено и самом свету у коме тренутно живимо погрешно разумети истину Христовог оваплоћења, тојест да је васпостављање наше поновне заједнице са Богом заиста могуће и заиста нужно уколико желимо да се вратимо у стање човека пре грехопада, у стање новог човека, [2] обрешћемо се у великом проблему како себе као личности, тако и свега онога што јесте творевина Божија. Процес који је реално потребно сагледати и можда предузети неке почетне кораке, барем када је реч о могућим истраживањима на ову тему, је процес преображаја атеистичког космизма Циолковског, Вернадског или Чижевског у религијски космизам. Својевресни путоказ у ком правцу је потребно кренути можда је рад оца Павла Флоренског „Столп и утверждение истины”. За разлику од Дмитрија Николајевича Мајорова који у свом спису „Русский космизм и православие.

⁴⁸ [Подробније: СЕРАФИМ (РОУЗ), Јеромонах. 2020. *Душа после смрти*. Синај, Бијељина, 2020.]

Выводы”,⁴⁹ изражава ставове оних руских истраживача који космизам сматрају неспојивим са православном вером превасходно због идеја пантеизма, панхилозоизма, учења о апокатастази и метемпсихози, из савременог угла посматрања, а сагледавајући чињеницу постојања елемената у учењу Цркве који наведена учења чине непотребним баластом који је нужно одбацити зарад веће агилности у процесу трансформације космизма, потребно је подсетити на неколико детаља. Наиме, ми у космизму, поготово у његовој раној фази постојања, у оној која се обликује у времену када је руско друштво православну веру и православну етику имало као елемент свакодневице, препознајемо утемељеност управо на њој, на хришћанској етици. Оно што се пројављује као низ додирних тачака на којима се може успостављати дијалог је процес формирања моралности, религиозне духовности, идеала човековог односа са природом, са космосом, са другим људима и успостављање непотребно одбачене човекове „везе” са Богом. [15] Све наведено своју оправданост пре свега има када се говори о мисионарској и катихетској димензији деловања Цркве, поготово унутар оних кругова којима је близак ноосферизам 21. века.⁵⁰ Идеја пространства, а поготово идеја његове бесконачности и даље фасцинира многобројне православне хришћане. Мисија Цркве, када говоримо о сагледавању пространства, садржана је и у томе да појединац чује и, ако је то могуће, прихвати и разуме чињеницу у вези са тим да је управо Црква оно пространство у коме се човеку на Земљи открива вечност кроз Свету Тројицу. Овакво сагледавање бесконачности реално превазилази идеје космизма, глобализације и трансхуманизма чинећи их одређеном врстом суплемената. Идеје из, на пример, космизма, кроз које је својевремено пролазио појединац у СССР-у, а потом у савременој Русији где је Црква поново слободна, представљају идеје које човека могу потакнути да крене на превазилажење граница, пре свега граница овоземаљског, а потом и граница које надилазе космос али са другачијим поводом, тојест да трага за есхатолошком димензијом живота у једном, реално, техногеном свету. Али, у ком правцу би се све могло да крене и у ком правцу би се могло/требало усмерити ово „уознавање”, то већ увелико превазилази почетну идеју овог рада насталог са жељом да се помене само неколико фрагмената о феномену руско-совјетско-руског космизма.

⁴⁹ Рад је, у електронском формату, доступан на www.proza.ru/2014/01/11/1485 Посебну пажњу обратити на списак наведене литературе.

⁵⁰ Интересантне напомене на ову тему изложене су у раду „Русский космизм как основание ноосферизма XXI века” који је, у електронском формату, доступан на www.zen.yandex.ru

SUMMARY

"Cosmism", when we speak of the Russian/Soviet experience, represents an interesting but underdeveloped philosophical trend by Serbian scholars, despite the fact that it has left and is leaving its mark, especially when we speak of Christian ethics. The lack of research through works produced in the Serbian language encourages us to try to bring cosmism closer to the modern reader. The idea of cosmism undoubtedly has its postulates in Christian ethical values and especially in the process of human growth in virtues. This, in a practical sense, encouraged the cosmologists of the first generation to engage in the process of doing good for goodness sake. Some of the Russian monastics and philosophers, beginning with Zenkovsky, Soloviev, Karsavin, Bulgakov, Khomyakov, and Florensky, warned against this in their time. The events that began in 1917, then the civil war, as well as the creation of a completely new and different social environment, allowed the proponents of cosmism to begin to implement their ideas within the Soviet Union, now without the elements of Christian ethics. Man's control over energy, time and space became a preoccupation of Soviet scientists and science both before and after the Second World War. Communist ideology gave all this a special color when it spoke of achieving set goals. The concept of 'biopolitics' when talking about the areas of the Balkan Peninsula is rather reduced and limited. Russian cosmism has made biopolitics and bioethics indisputably intertwined. Contemporary Russian cosmism, and here we are referring primarily to the cosmism of the 21st century, realistically needs Orthodoxy in order to realize itself as an idea, to realize itself as a "cosmic anthropology" and a "cosmic sociology." The idea of vastness, and especially the idea of its immensity, still fascinates many Orthodox Christians.

REFERENCES

Primary sources:

1. AGEEVA, N. A. 2015. The Ideas of Russian Cosmism in the Context of the Scientific and Technological Development of the Country. In *Modern research and innovation* 4. [online]. [2022-10-12]. Available from: www.snauka.ru/issues/2015/04/52382. /АГЕЕВА, Н. А. 2015. „Идеи русского космизма в контексте научно-технологического развития страны”. In *Современные научные исследования и инновации* 4. [online]. [2022-10-12]. Available from: www.snauka.ru/issues/2015/04/52382.

2. BAZELIKA, J. 2013. Dreaming of the Impossible, Russian Cosmism. In *Solovyov Research* 3. (39), 2013, p. 100-114. /БАЗЕЛИКА, ДЖ. 2013. Мечтание о невозможном, русского космизма. In *Соловьёвские исследования* 3. (39), 2013, стр. 100-114./
3. BATIN, A. M. 2015. The Doctrine of Immortality. In *Business Journal* 10, pp. 20-22. /БАТИН, А. М. 2015. Доктрина бессмертия. In *Бизнес-журнал* 10, стр. 20-22./
4. VYACHESLAVICH, D. I. 2015. Can immortality be the goal of human aspirations? (Comprehension of the idea of immortality in Russian cosmism and transhumanism). In *Philosophical Problems of Information Technology and Cyberspace* 1/9, p. 41-55. /ВЯЧЕСЛАВИЧ, Д. И. 2015. Может ли бессмертие быть целью человеческих устремлений? (Осмысление идеи бессмертия в русском космизме и в трансгуманизме). In *Философские проблемы информационных технологий и киберпространства* 1/9, стр. 41-55./
5. CMREČNJAK, J. 2017. *Anatomy of biopolitics as power over bare life : the end of the political and the tragedy of bios*. 2017 /CMREČNJAK, J. 2017. *Anatomija biopolitike kao moći nad golim životom : kraj političkog i tragedija biosa*. 2017./
6. GACHEVA, A. 2016. Russian Cosmism in Ideas and Faces. Moscow, 2016. /ГАЧЕВА, А. 2016. *Русский космизм в идеях и лицах*. Москва, 2016./
7. LYTKIN, V. V. 2015. Socio-anthropological program of Russian cosmism (statement of the problem of utopianism in Russian cosmism). In *Scientific Bulletin of the Belogorod State University* 32, pp. 1-8. /ЛЫТКИН, В. В. 2015. Социально-антропологическая программа русского космизма (постановка проблемы утопизма в русском космизме). In *Научные ведомости Белгородского государственного университета* 32. стр. 1-8./
8. GROIS, B. 2015. *Russian Cosmism*. Moscow : Ad Marginem Press : Garage Museum of Contemporary Art, 2015. 335 p. ISBN 978-5-91103-245-6. /ГРОЙС, Б. 2015. *Русский космизм*. Москва : Ад Маргинем Пресс : Музей современного искусства "Гараж", 2015. 335 с. ISBN 978-5-91103-245-6./
9. LOŠONC, A. 2008. Biopolitics and/or biopower. In *Philosophy and Society*. Belgrade : Institute for Philosophy and Social Theory, 2008, no. 35. p. 153-191. ISSN 0353-5738. DOI: <https://doi.org/10.2298/FID0801153L> /LOŠONC, A. 2008. Biopolitika i/ili biomoć. In *Filozofija i društvo*. Београд : Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2008, br. 35. str. 153-191. ISSN 0353-5738. DOI: <https://doi.org/10.2298/FID0801153L/>

10. LUGOVOI, S. V. 2017. Images of bioethics in Russian higher education. In *Ratio*. br 18, pp. 52-61. /ЛУГОВОЙ, С. В. 2017. Образы биоэтики в российской высшей школе. In *Раццо*. бр 18, стр. 52-61./
11. KANTAR, S. - SVRŽNJAK, K. 2007. Contributions to the bibliography on bioethics in Croatia. In *Soc. ecol.* No. 16, p. 231-248. /KANTAR, S. - SVRŽNJAK, K. 2007. Prilozi za bibliografiju o bioetici u Hrvatskoj. In *Soc. ecol.* br.16, str. 231-248./
12. KOLJEVIĆ, B. 2010. Biopolitics and political subjectivity. In *Official Gazette*. Belgrade, 2010. /KOLJEVIĆ, B. 2010. Biopolitika i politički subjektivitet. In *Službeni glasnik*. Beograd, 2010./
13. KUTLEŠA, M. 2018. Dialogic relationship between bioethics and biopolitics : the right to life of elderly people. In *Diacovensia*. No. 26, p. 437-456. /KUTLEŠA, M. 2018. Dijaloški odnos bioetike i biopolitike : pravo na život osoba starije životne dobi. In *Diacovensia*. br. 26, str. 437-456./
14. MAYOROV, D. N. 2014. *Russian Cosmism and Orthodoxy. Conclusions*. [online]. [2022-10-12]. Available from: www.proza.ru/2014/01/11/1485. /МАЙОРОВ, Д. Н. 2014. *Русский космизм и православие. Выводы*. [online]. [2022-10-12]. Available from: www.proza.ru/2014/01/11/1485./
15. MARKINA, E. *Orthodox tradition in the context of the philosophy of Russian cosmism*. [online]. [2022-10-20]. Available from: www.filos.univ-orel.ru. /МАРКИНА, Е. *Православная традиция в контексте философии русского космизма*. [online]. [2022-10-20]. Available from: www.filos.univ-orel.ru./
16. OLESKIN, A. V. 2002. Biopolitics : History and Main Directions. In *Socio-economic and legal foundations of biodiversity conservation*. Moscow : Publishing house of Scientific and Educational-Methodical Center, 2002. 420 p. /ОЛЕСКИН, А. В. 2002. Биополитика : история и основные направления. In *Социально-экономические и правовые основы сохранения биоразнообразия*. Москва : Издательство Научного и учебно-методического центра, 2002. 420 с./
17. PEJKOVIĆ, K. 2020. Biopolitics of knowledge/power. In *Culture of politics*. 2020, vol. XVII, no. 41, p. 93-104. /ПЕЈКОВИЋ, К. 2020. Биополитика знања/моћи. In *Култура полиса*. 2020, год. XVII, бр. 41, стр. 93-104./
18. PRODIC, S. 2021. The Role of Scientific Atheism in Nikita Sergeevich Khrushchev's Anti-Religious Campaign. In *Culture of politics*. 2021, vol. XVIII, no. 44, p. 239-250. /ПРОДИЋ, С. 2021. Улога научног атеизма у антирелигиозној кампањи Никите Сергејевича Хрушчова. In *Култура полиса*. 2021, год. XVIII, бр. 44, стр. 239-250./

19. SEDIKH M. O. - KHAMENKOV A. M. 2016. Organoprojection : Russian Context. In *Philosophy of Science and Technology*. 2016, т. 26, vol. 1, pp. 132-151. /СЕДЫХ, М. О. - ХАМЕНКОВ, А. М. 2016. Органопроекция : русский контекст. In *Philosophy of Science and Tehnology*. 2016, vol. 26 issue 1, p. 132-151./
20. SILUYANOVA, I. V. 2001. *Bioethics in Russia : values and laws*. Moscow, 2001. /СИЛУЯНОВА, И. В. 2001. *Биоэтика в России : ценности и законы*. Москва, 2001./
21. SUROZHISKY ANTHONY, metropolitan. *Life. Disease. Death*. [online]. [2022-10-10]. Available from: www.azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/zhizn-bolezn-smert/. /СУРОЖСКИЙ АНТОНИЙ, митрополит. *Жизнь. Болезнь. Смерть*. [online]. [2022-10-10]. Available from: www.azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/zhizn-bolezn-smert/.
22. STAROSTIN, A. M. 2016. Russian cosmism in the context of modern philosophical activity. In *Century of Globalization*. vol. 1-2, p. 114-125. /СТАРОСТИН, А. М. 2016. Русский космизм в контексте современной философской деятельности. In *Век глобализации*. т. 1-2, стр. 114-125./

THE RELATIONSHIP OF COSMISM AND CHRISTIAN ETHICS TO THE BIOPOLITICS OF IMMORTALITY

Vanja PRODIĆ, specialist in psychiatry, Dom zdravlja Novi Sad, Novi Sad, Bulevar cara Lazara 75, 21102 Novi Sad, Serbia, prodic.vanja@gmail.com, 00381214879000

Slobodan PRODIĆ, associate professor, Faculty of European Legal and Political Studies, University Business Academy in Novi Sad, Narodnog fronta 53, 21102 Novi Sad, Serbia, porodicaprodic@gmail.com, 0038121417633

Abstract

Today, cosmism is often identified with the activities of Soviet scientists in the field of space research, and that it (cosmism) to a certain extent represented a kind of foundation for the latter's research in the field of transhumanism. Where are the roots of Russian cosmism and to what extent did the change in socio-political events influence Russian/Soviet cosmism to initially accept, then reject ideas based on Christian ethics and replace them with ideas of various polytheistic religions, and then to base it on atheism? Then, how it happened that during the last decade of the 20th century, that is, after the collapse of the USSR, cosmism moved again towards its proto-Eastern origin - Christian ethics, in this paper I will try to touch on only some of the information that can potentially be useful in a more detailed study the above questions. Also, I will try to briefly point out some of the key figures of Russian cosmism, as well as its practical side in the life of the Russian Orthodox Church in the present time.

Keywords

Cosmism, Russia, USSR, Bioethics, Orthodox Church